

תוכן עניינים

מבוא	
פרק 1 – חופש העיתונאות כיסוד דמוקרטי	
פרק 2 : חופש העיתונות בישראל	
פרק 3- תקשורת בישראל בעתות מלחמה, והשינוי	
שחל בה ממלחמת יום הכיפורים	
פרק 4- מקרה בוחן : מבצע 'צוק איתן', אודות	
פרק 5 – התקשורת בזמן מבצע 'צוק איתן'	
הגבלת חופש הביטוי במבצע 'צוק איתן'	
חופש הביטוי בידי העיתונאים עצמם במבצע 'צוק איתן'	
פרסום מידע בעתות משבר	
דעת הקהל במבצע 'צוק איתן'	
מדיניות הממשל המדיני והצבאי במבצע 'צוק איתן'	
פרק 6 – דיון	
סיכום	
ביבליוגרפיה	

מבוא

דמוקרטיה וביטחון לרוב צועדים זה לצד זה, כאשר הם תומכים האחד בשני – ללא ביטחון בסיסי לאזרח הדמוקרטיה נחשלת, ללא דמוקרטיה חזקה ויציבה, הביטחון הבסיסי של האזרח נחלש. עם זאת, לעיתים מוצאת עצמה מדינה דמוקרטית תקינה במצב בו יש לה חובה לשמור על ביטחון האזרחים, אפילו ששמירה כזו תפגע בעקרונות הדמוקרטיים הבסיסיים ביותר, וזאת על מנת שבסופו של תהליך, הדמוקרטיה תישאר יציבה, גם אם נפגעו עקרונות מסוימים. מצב כזה בא לידי ביטוי בעיקר בעתות מלחמה ומשבר. (Jack, 2007)

האיומים הביטחוניים על ישראל מאז ומתמיד היו ממשיים וקיומיים (אמנם לא בכל מצבי הלחימה) מלחמות קיומיות, כמו יום הכיפורים, מלחמות ללא איום קיומי כמו מלחמת לבנון השנייה, מלחמות ממושכות כמו מלחמת לבנון הראשונה, מבצעים, כמו 'צוק איתן', פעולות גרילה וטרור – אין מפתיע שיש לכך מחיר דמוקרטי- צנזורה צבאית, מעצרים מנהליים, המשך תוקפן של תקנות הגנה לשעת חירום, עוצר, פיצוץ בתי חשודים, סגירת עיתונים, הרשאה לחקירות בדרכי עינויים, אפליה של אוכלוסייה ערבית ועוד (נויברגר, 2015).

בעבודת מחקר זו בחרתי לבדוק את שאלת המחקר הבאה: **האם בזמן הלחימה מבצע 'צוק איתן' בשנת 2014 נפגע חופש העיתונאות, ובאיזה אופן?**

בחרתי בשאלה זו מאחר ולדעתי שני מנגנונים אלו- ביטחון ודמוקרטיה, לא יכולים להתקיים זה ללא זה, עם זאת הם לעיתים קרובות פוגעים האחד בעקרונות השני. במדינת ישראל, בה יש מצבי חירום רבים. בעזרת שאלת המחקר, ניתן גם לבדוק כיצד הדמוקרטיה שלנו הצליחה להישאר יציבה על אף הפגיעה, אם הייתה, בעקרונות כה בסיסיים בדמוקרטיה כמו חופש עיתונאי- אם כי אין זו מטרת המחקר שלי. כמו כן, לדעתי בחינת נושא החופש העיתונאי מאוד חשוב בתקופתנו, בה הממסד והתקשורת, לפחות כלפי חוץ, מתנגחים זה בזה, ופחות מאפשרים השמעת קולות באופן חופשי, אם הקולות הללו פוגעים ביציבות הממשל, תוך מצג כי הקולות המתנגדים לגישת הממסד פוגעים בביטחון הלאומי בישראל לאור כל אלו, בחרתי לדון בסוגיה של חופש עיתונאי בהקשר של מצבי חירום ולחימה, האם החופש העיתונאי נפגע.

השערה – לדעתי, המחקר יציג שחופש העיתונות בישראל נפגע במהלך עימותים ביטחוניים, כמו ב'צוק איתן', אך לא רק ע"י גורמים מדיניים או חוקתיים אלא בעיקר ע"י גופי התקשורת עצמם – עיתונאים, בעלי אינטרסים ודעת הציבור. אם זה מה שיציג מחקרי, זה יוכיח שהדמוקרטיה נפגעת במהלך עתות משבר, אך חופש העיתונות נפגש ומרוסן באופן עצמאי. כמו כן, חופש העיתונות ייפגע גם ע"י גורמי צנזורה.

יש להשערתי כמה סיבות - מדינה ישראל, אשר ידעה מלחמות קיומיות רבות, ובנתה את ישראל כתנאי בסיסי להמשכיותו של העם היהודי, נלחמת עד היום על עצם הלגיטימציה שלה באזור. הלחימה הזו, שהיא לא רק לחימה בטרור, מתנהלת מידי יום, וגובהה, לעיתים מחיר כבד. לדעתי, עתות משבר וזמנים של לחימה בטרור יביאו להחלשת העיקרון הדמוקרטי – חופש העיתונות, גם בשל צנזורה צבאית, שהיא לפעמים הכרחית בזמן לחימה על מנת להגן על המדינה, ויש לזכור את האלמנט של דמוקרטיה מתגוננת בעתות משבר ולחימה. וגם בשל העובדה שהדמוקרטיה הישראלית מתבססת על הלאומיות היהודית – ציונית, ושואבת את כוחה מלאומיות זו, במיוחד בעתות משבר הזיקה ללאומיות הישראלית ולהמשכיות

המדינה, שעמדה לאורך שנות קיומה אל מול מלחמות קיומיות יוצרת לעיתים מצב שנקרא – תקשורת מתגייסת (תקשורת שבעתות משבר במגינה בוחרת ביודעין לא לבקר את הממסד והחלטותיו על מנת למנוע פגיעה אפשרית בביטחון המדינה) – במחקר של גדעון דורון "תותחים ומוזות" הוא מציג כיצד העיתונאות המערבית, נכשלה כישלון מחפיר בדיווח האמת בעתות חירום ולחימה – במחקרו הוא מציג את הפרסומים חסרי השחר על נשק להשמדה המונית שבידי סדאם חוסיין במלחמת המפרץ השנייה. הוא אף מגדיל וטוען, שאין מדובר על טעויות בתום לב, או רשלנות מקצועית, אלא בעיקר ויתור מודע על בירור האמת, והתגייסות מרצון להעלים ולטשטש את האמת. גם הדמוקרטיה האדירה בעולם, הציגה לציבור שלה את מה שנכון להחלטות שממשל קיבל (גדעון, 2005).

עיתונאות כזירה לכל הקולות – למען חיזוק המולדות, התקשורת נוטה לא להשמיע קולות אשר מתנגדים להחלטות הממשלה בזמנים של לחימה בטרור, כמו בתקופת 'צוק איתן'. (אלטשולר, לוריא 2016) כמו כן, לדעתי העיתונאים שסיקרו את מבצע 'צוק איתן' לא יכולים להיות אובייקטיבים באופן מלא, לדעתי העובדה הזו היא הנקודה המרכזית שפגעה בחופש העיתונאות בזמן המבצע.

נראה לי שבעבודה זו אמצא נקודות בהן התקשורת הישראלית בחרה להתגייס ולעמוד לצד החלטות הממשלה, אך בו בזמן גם מבקרת אותה, אם כי לא באופן מספיק וראוי למדינה דמוקרטית. שיטת המחקר – זהו מחקר איכותני, המתבסס על ניתוחי תוכן של מקורות ראשוניים, כמו דעות, פרשנויות בנות הזמן של שדה המחקר, כתבות, סיקורי תקשורת – בנושאים שקשורים באופן ישיר או עקיף לפעילות הצבאית במבצע 'צוק איתן' ולמקבלי ההחלטות – הגורמים המדיניים. תחילה אנתח את תפקידה של התקשורת בדמוקרטיה באופן כללי, לאחר מכן אציג את התקשורת במדינת ישראל, ואציג את השינוי שעברה התקשורת לאחר מלחמת יום הכיפורים בשנת 1973, ומדוע השינוי הזה קרה.

אעשה שימוש במחקרים רבים שנעשו בתחום וחקרו את סיקורה של התקשורת בזמן מבצע 'צוק איתן', עד כמה סיקרו את הצד הפלסטיני לעומת הישראלי, עד כמה הסיקור היה פרשני, או בעיקר עובדתי, עד כמה הוצגו קולות מנוגדים לגישה הרווחת בממשלה, האם ביקרו את החלטות הממשלה ואם כן מתי, האם בזמן ביצוען או בעיקר לאחר מכן. כמו כן, אבדוק את הדעות של העיתונאים בכל הנוגע לסיקור התקשורת בזמן המבצע ובכלל בעתות מלחמה – דעות וגישות של עיתונאים (בזמן הלחימה ולאחריה צפו ויכוחים בנוגע לכך שעיתונאים רבים חשו שהם קודם ישראלים ואח"כ עיתונאים). אבדוק גם את הצנזורה הצבאית שהייתה בזמן הלחימה, ואנסה להתחקות אחר צווים משפטיים/פרסומים של צווים משפטיים, שאישרו צנזורה צבאית על מהלכים שלציבור היה אינטרס לדעת כמו נוהל חניבעל (הנוהל הופעל בזמן חטיפת חייל לקראת סוף המבצע והביא להרס חסר הבחנה ברצועת עזה) ובאופן מספרי, כמה פסילות פרסומיות היו לצנזורה הצבאית בזמן מבצע 'צוק איתן'. פגיעה בחופש העיתונות תחשב אם לא אמצא דעות המתנגדות להחלטות הממשלה או לגורמים ביטחוניים, אם לא אמצא מידע מאוזן בין הצד הישראלי לצד הפלסטיני במבצע, אם עיתונאים שביצעו דעה שמתנגדת להחלטות הממשלה או לפעילות צה"ל במבצע יקבלו ביקורות קשה מצד הציבור הישראלי וגם התקשורת בישראל, ובאיזה כמות יהיו סיקורים שהם לא רק מידע, אלא גם פרשנות וביקורת כלפי ההחלטות הממשלה בהקשר של התנהלות המבצע.